

Коломієць К.О.

студентка ступеню вищої освіти магістр
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Сільвейстр А.М.

доцент
кафедри фізики і методики навчання фізики, астрономії
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів

У статті розглянуто питання пов'язані з проблемою розвитку пізнавального інтересу у молодших школярів. Проаналізовано особливості розвитку пізнавального інтересу у молодших школярів під час проведення навчальних занять. З'ясовано, що розвиток пізнавального інтересу у молодших школярів традиційно пов'язують з ігровими і емоційними прийомами організації занять.

Ключові слова: *інтерес, пізнавальний інтерес, освітній процес, молодші школярі, навчання, формування, розвиток, урок.*

В статье рассмотрены вопросы, связанные с проблемой развития познавательного интереса у младших школьников. Проанализированы особенности развития познавательного интереса у младших школьников при проведении учебных занятий. Установлено, что развитие познавательного интереса у младших школьников традиционно связывают с игровыми и эмоциональными приемами организации занятий.

Ключевые слова: *интерес, познавательный интерес, образовательный процесс, младшие школьники, обучение, формирование, развитие, урок.*

The article deals with the problem of the development of cognitive interest in junior pupils. The peculiarities of development of cognitive interest among junior

pupils during the conducting of educational classes are analyzed. It is revealed that the development of cognitive interest in junior pupils is traditionally associated with game and emotional methods of organization of classes.

Key words: *interest, cognitive interest, educational process, junior schoolchildren, education, formation, development, lesson.*

Актуальність проблеми. Пізнавальний інтерес як важливий компонент внутрішньої мотивації особистості та характеристика навчального процесу завжди у центрі уваги педагогів та психологів. Сьогодні він розглядається як рушійна сила активізації навчання, розвитку пізнавальної самостійності учнів, важливий напрям підвищення ефективності навчальної діяльності. Разом з тим вивчення масової практики навчання свідчить, що останніми роками за умов перехідного суспільства та реформування системи шкільної освіти, поширення масової культури, посилення впливу засобів масової інформації в сучасній практиці інтерес учнів до освітнього процесу поступово знижується. Ці явища зумовлені як загальними соціальними чинниками, так і особливостями сучасного стану системи освіти, педагогічної науки в Україні. За таких обставин підвищується актуальність дослідження теоретичних аспектів розвитку пізнавального інтересу з урахуванням потреб сьогодення.

Постановка проблеми. Пізнавальний інтерес мимовільно не виникає із потреб, а спеціально формується і розвивається навчальним закладом. Починаючи ще з початкової школи необхідно розв'язувати проблему формування пізнавального інтересу. Згідно із сучасними поглядами науковців, саме в цей період проявляються задатки і здібності дитини, формуються його моральні переконання і потреби у певних видах діяльності.

Сформованість у молодшого школяра пізнавального інтересу веде до виникнення внутрішньої мети діяльності самого учня, перетворюючи його в активний суб'єкт навчальної діяльності. Тоді час, проведений учнем на уроці, стає не підготовкою до життя, а власне життям, осмисленим і значимим для самого учня.

Аналіз останніх досліджень. Процес навчання містить специфічні засоби формування пізнавальних інтересів учня, і його побудова має спиратись на знання основних закономірностей в утворенні названої якості [2]. З аналізу літературних джерел відомо, що великий внесок в розвиток підвищення пізнавального інтересу у молодших школярів внесли вчені-методисти Н. Бібік, Л. Божович, Л. Виготський, Т. Головань, Л. Гордон, Л. Занков, В. Іванов, Н. Істоміна, О. Ковальов, Н. Макаренко, А. Маркова, Н. Морозова, В. Мясіщев, С. Рубінштейн, А. Смирнов, Б. Теплова, Д. Узнадзе, П. Щербань, Г. Щукіна та ін.

Мета статті: теоретично проаналізувати та обґрунтувати розвиток пізнавального інтересу молодших школярів на уроках.

Виклад основного матеріалу. У психолого-педагогічній літературі молодших школярів характеризуються як інтереси з сильно вираженим емоційним відношенням, що особливо яскраво, ефективно розкрито у змісті знань. Інтерес до вражаючих фактів, до опису явищ природи, подій суспільного життя (історія), спостереження за допомогою вчителя над словом, інтерес до перетворення мовних форм дозволяє говорити про багатосторонні інтереси молодших школярів. У той же час практичні дії з рослинами, тваринами за межами уроків розширюють сферу їх інтересів до навколишнього світу і заставляють поступово вдивлятися в причини спостережуваних явищ. Цьому, звичайно, сприяють телепередачі, Інтернет та інші інформаційні форми та засоби до яких долучені учні молодших класів. Збагачення кругозору молодших школярів за межами навчання вносить у їх інтереси значні зміни і виводить за межі навчальних програм на широку дорогу пізнання і життя [1, с. 54].

Як зазначає О. Савченко [14, с. 137], що серед пізнавальних мотивів керованим і найзначнішим є пізнавальний інтерес, який виникає і зміцнюється лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуальної напруги, самостійної діяльності. Тому якщо перед учнями ставляться лише готові цілі, а знання лише повідомляються і закріплюються, активність згортається, інтерес згасає. Для підтримки пізнавальних інтересів надзвичайно важливо стимулювати емоції,

інтелектуальні почуття. Їх потужним джерелом є емоційність навчального змісту.

Н. Бібік [2] наголошує, що важливою є роль інтересу і встановленні особистості школяра. Оскільки дитина реалізує свій інтерес (мету, вибір) у процесі провідної діяльності, найсильнішим її мотивом слід вважати пізнавальний інтерес, який активно взаємодіє з системою ціннісних орієнтацій, смыслом, цілями, результатами діяльності, відображає найістотніші сторони особистості (інтелект, волю, почуття). За певних умов стає засобом живого, захоплюючого навчання, зумовлює інтенсивний і зосереджений перебіг пізнавальної діяльності, переростає в стійку рису характеру.

На думку авторки праці [16], коли учень зацікавиться матеріалом, у нього виникне бажання дізнатися більше. Ефективне навчання неможливе без пошуку шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів. Адже молодші школярі повинні не тільки засвоїти певну суму знань, а й навчитися спостерігати, порівнювати, виявляти взаємозв'язок між поняттями, міркувати, А досягти цього можливо лише засобами, що активізують пізнавальну діяльність. До них належать дидактичні ігри, різні види позакласних занять, ігрові ситуації, цікавинки, завдання з логічним навантаженням, завдання проблемно-пошукового характеру, нестандартні завдання (завдання на складання казок, віршів, вправ і задач).

Окрім того, розвитку пізнавальних інтересів у початкових класах має приділятися особлива увага ще й тому, що саме в цих класах формуються основні інтелектуальні вміння, необхідні для оволодіння курсом загальноосвітньої школи, закладається основа для дальшого успішного оволодіння знаннями.

Умовою успіху в розвитку пізнавального інтересу є висока пізнавальна активність учнів. Ефективне засвоєння знань передбачає таку організацію пізнавальної діяльності учнів, за якої навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій кожного учня. Пошуки методів навчання, що активізували б вплив на процес навчання, призводить до

підвищення актуальності розвивальних і проблемних методів, самостійної роботи, творчих завдань. При цьому психологічно обґрунтований вигляд має така організація уроку, за якої учні вчаться не з примусу, але з бажанням і за внутрішніми потребами [6; 7].

Стійкий пізнавальний інтерес [13] - це захопленість людини, потреба до поглиблення і творчого застосування знань. Якщо цей інтерес є у школяра, то він навчається не за ради оцінок або похвали, нагород і заохочень, а тому, що він захоплений навчанням, що він прагне до вдосконалення своєї особистості, що він просто не може поступати по-іншому. Але глибокий інтерес виникає і розвивається не відразу. Для його виникнення і розвитку необхідна система освіти і самоосвіти, виховання і самовиховання, а не тільки пошуки коротко часових засобів взаємодії, що збуджують і підтримують цікавість і зацікавленість учні на уроці.

Авторка праці [11, с. 14] у якості основних показників стійкого навчально-пізнавального інтересу школярів виділяє наступні характеристики: мотиваційна вираженість, пізнавальна активність, ситуативна незалежність і продуктивна діяльність такого інтересу. Спираючись на працю [11, с. 14], коротко охарактеризуємо вище названий показник стійкого навчально-пізнавального інтересу школярів:

1. Мотиваційна вираженість. Значущість того чи іншого мотиву, його домінуюче положення у мотиваційній ієрархії може в певній степені проектувати рівень усвідомленості мотивів навчання, а в залежності від того, що є спонукальною силою діяльності учня, можна судити про рівень стійкості навчально-пізнавального інтересу.

2. Пізнавальна активність. Коли від ступеню інтенсивності прояву учнем пізнавальної активності і бажаної діяльності можна судити про сформованість його стійкого навчально-пізнавального інтересу. Учні з активним відношенням до пізнавальної діяльності частіше всього з готовністю включаються в навчальний процес, достатньо усвідомлено сприймають поставлене завдання, працюють переважно самостійно.

3. Ситуативна незалежність. Показник «ситуативна незалежність» характеризує внутрішньо-особистісну сформованість такого інтересу, що зберігається за межами тієї ситуації, в якій він виник, і який проявляється в пізнавальній діяльності незалежно від ситуацій, що змінилися. У школярів, і для яких інтерес є ситуативною незалежністю, характерним є збереження інтересу внутрішньої сфери особистості у процесі зняття зовнішніх стимулюючих впливів і навіть під час прояву негативних обставин.

4. Продуктивна діяльність. Під продуктивною діяльністю розуміють процес прояву інтересу за допомогою навчально-пізнавальної діяльності з евристичним змістом. Іншими словами, інтерес до навчального предмета набуває стійкості, якщо учень проявляє бажання проникнути в сутність предметного світу, зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, зацікавлений пошуком більш раціональних шляхів розв'язання задач, прийомів і методів самостійного добування знань. В учнів, для яких інтерес є відносно високою продуктивною діяльністю, характерним є також сформованість у цілому всіх структурних елементів їх навчальної діяльності, прагнення до самоосвіти і саморозвитку.

На розвиток пізнавальних інтересів впливає віковий аспект, оскільки набуті знання сприяють переводу інтересу на більший високий рівень. Необхідно особливо підкреслити і ту обставину, що індивідуальна особливість пізнавального інтересу надзвичайно велика. Учні одного і того класу можуть знаходитися на самих різних рівнях інтересу, навіть діаметрально протилежних, а деякі другокласники можуть володіти більш високим рівнем інтересу, ніж учні четвертих класів [10].

Широкі соціальні мотиви мають настільки велике значення в цьому віці, що певною мірою визначають і безпосередній інтерес школярів до самої навчальної діяльності. У перші 2-3 роки навчання в школі їм цікаво робити все, що пропонує вчитель, все, що має характер серйозної суспільно значущої діяльності [4, с. 26].

Як зазначає Л. Божович, що спеціальне вивчення процесу формування

пізнавальних інтересів, дозволило виявити їх специфіку на різних етапах вікового розвитку школярів. На початку навчання пізнавальні інтереси дітей ще досить нестійкі. Для них характерна відома ситуативність: діти з цікавістю можуть слухати розповідь вчителя, але цей інтерес зникає разом з його закінченням. Такого роду інтереси можна характеризувати як епізодичні [4, с. 26]. Як показують дослідження, в середньому шкільному віці і широкі соціальні мотиви, і навчальні інтереси набувають іншого характеру.

Вартим уваги, на наш погляд, є думка [6; 7], що традиційні уроки дають молодшому школяреві змогу активно діяти всього кілька хвилин протягом навчального дня, коли, наприклад, він біля дошки. Левову частку іншого часу учень у кращому разі слухає вчителя, а частіше просто очікує перерви. Пасивність неминуче спричиняє втрату інтересу до предмету і до навчання загалом, енергія знаходить вихід у порушеннях дисципліни тощо.

Навчально-пізнавальні інтереси молодших школярів є одним із джерел і рушійних сил самовдосконалення, здобуття знань та розквіту творчих сил, адекватних своїм можливостям. Інтерес завжди переростає у мотив і стає навчальною спонукою до пізнавальної активності. Так відбувається процес навчання і становлення особистості [12].

Розвиток пізнавального інтересу багато в чому залежить від майстерності вчителя, від його методичної підготовки. У відповідності з специфікою предмета методичні прийоми, що збуджують інтерес, активну пізнавальну діяльність, специфічні, разом з тим, є і загальні педагогічні умови.

Пізнавальний інтерес є динамічним комплексом психічних властивостей і станів особистості. Він може зростати, підсилювати або згасати. Для того щоб формування пізнавального інтересу в учнів відбувалося у потрібному напрямку, необхідно навчитися виділяти рівні його розвитку. Складність у визначенні умов явища, що вивчається, пов'язана з різноманіттям поглядів на динаміку його розвитку. Є різні підходи до виокремлення рівнів пізнавального інтересу [15, с. 75].

Згідно із сучасними поглядами науковців [9] формування пізнавальних

інтересів – це тривалий процес. Він потребує певних умов і залежить від педагогічного керівництва, від правильного встановлення органічної єдності системи науки, системи пізнання цієї науки та системи її викладання в школі. Учні здобувають дієві знання тоді, коли під керівництвом учителя активно, з інтересом працюють над джерелами знань.

У розумінні авторів [9] формування позитивного ставлення до навчальної діяльності залежить від багатьох умов, насамперед від знання вчителем готовності дитини до навчання як до серйозної відповідальної і наполегливої праці; від знання вчителем ставлення особистості до школи, до знань, до навчальних предметів та зміни цього ставлення протягом тривалого періоду, від організації навчально-виховного процесу, зокрема використання дитячих можливостей до засвоєння знань.

Аналіз педагогічної теорії та практики дозволяє авторці праці [16] виділити такі умови формування пізнавальних інтересів: розуміння учнем змісту і значення навчального матеріалу; новизну у змісті вивченого матеріалу; емоційну насиченість навчання; використання оптимальної системи тренувальних, творчих, пізнавальних та інших завдань; практичну спрямованість матеріалу; самостійність дітей у їхній діяльності; високу ефективність кожного уроку; глибоке знання вчителем предмета, інтерес до нього, вміння зацікавити ним учнів.

На думку авторів [3] головною умовою формування інтересу є розуміння школярем змісту і значення матеріалу, що вивчається; для цього вчитель повинен поставити перед собою педагогічну чітку мету: в чому він має сьогодні переконати учнів, як розкрити їм знання цього питання в наш час і найближчу для дітей перспективу.

Другою важливою умовою збудження інтересу, науковці [3] вважають наявність нового як у змісті матеріалу, що вивчається так і в самому підході до його розгляду. Не можна повторювати відомі істини на одному й тому самому пізнавальному рівні: треба розширювати горизонти пізнання учнів, відшуковувати в добре відомому питанні нове, раніше відоме, але істотне для

глибшого розуміння матеріалу.

Третя умова формування інтересу – це емоційна привабливість навчання. Треба прагнути, щоб здобуті на уроках знання викликали в особистості емоційний відгук, активізували моральні, інтелектуальні та естетичні почуття [3].

Четверта умова виховання інтересу – це наявність оптимальної системи тренувальних творчих прав і пізнавальних завдань до відповідальної «порції» програмного матеріалу [3].

Окрім того автори [9] виокремлюють основні етапи процесу формування пізнавального інтересу:

- підготовка ґрунту для появи пізнавального інтересу – створення умов, які сприяють виникненню потреби в знаннях і відповідному виді діяльності;
- формування позитивного ставлення навчального предмету і діяльності;
- організація діяльності, в якій формується справжній пізнавальний інтерес.

Серед способів формування пізнавального інтересу автор праці [17, с. 45] виділяє: актуальність і новизна змісту; зацікавленість; емоційність; розкриття важливості знань; проблемність; порівняння і аналогії; навчальні дискусії; використання творів мистецтва і літератури; пізнавальні ігри; ефект парадоксальності; застосування комп'ютерів.

Пізнавальний інтерес відіграє важливе значення у навчанні:

- пізнавальний інтерес – це один із самих значущих мотивів навчання, формуючи який, ми створюємо міцну і надійну основу для особистості школяра;

- за наявності пізнавальних інтересів навчання стає близькою життєво значущою діяльністю, в якій сам школяр дуже зацікавлений;

- пізнавальний інтерес учнів у навчанні є джерелом енергетичних ресурсів діяльності учнів [5].

Аналіз педагогічної теорії та практики свідчить, що ефективність навчання та формування інтересу до вивчення природознавства у початкових класах

спостерігається під час реалізації міжпредметних зв'язків з іншими предметами. Міжпредметні зв'язки розвивають розумові здібності учнів, підвищують їх самостійність, а також поряд з розвитком їх інтересу до предметів формують у них трудові навички й уміння, сприяють вихованню їх екологічної культури [8].

Висновки. З аналізу використаних джерел можна стверджувати, що пізнавальні інтереси молодших школярів проявляються у різній формі. Виникнення і розвиток пізнавального інтересу у молодших школярів традиційно пов'язують з ігровими і емоційними прийомами організації занять, доданням цікавості матеріалу, який підлягає засвоєнню. Тобто молодших школярів, як правило, цікавлять уроки з ігровими моментами та перевагою емоційного матеріалу.

Список літератури:

1. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: Учеб. пособие для слушателей ФПК директоров общеобразоват. шк. и в качестве учеб. пособия по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Г.И. Щукина, В.Н. Линник, А.С. Роботова и др.; Под ред. Г.И. Щукиной. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.

2. Бібік Н.М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів / Н.М. Бібік. // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 10. – С. 53-56.

3. Боднар А.Я. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення / А.Я. Боднар, Н.Г. Макаренко. // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2014. – Т. 162. - С. 32-37.

4. Божович Л.И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И. Божович, Л.В. Благоннадежиной.- М., 1972. – 352 с. (С. 7-44).

5. Володина Л. Формирование познавательных интересов у детей / Л. Володина // Начальная школа. – 1987. - №5. – С. 61-64.
6. Галкін С.Г. Активізація навчально-виховної діяльності учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу / С.Г. Галкін. // Управління школою. – 2004. – Січень №3 (51). – С. 12-15.
7. Дудник Н. Організація пізнавальної діяльності учнів / Н. Дудник. // Завуч. – 2005. – Жовт. (№30). – С.4-30.
8. Зверев И.Д. Что такое экологическая культура школьников / И.Д. Зверев. // Семья и школа. – 1979. - №10. – С. 16-19.
9. Карнаухова А.В. Психолого-педагогічні особливості розвитку пізнавальних інтересів учнів у процесі початкової школи / А.В. Карнаухова, І.В. Самченко. // Молодий вчений. – 2018. - №4(56). – С. 279-283.
10. Коржуев А.В. Познавательные затруднения в учении школьников / А.В. Коржуев. // Педагогика, - 2000. - №1. – С. 27-32.
11. Костаева Т.В. Формирование устойчивого учебно-познавательного интереса школьников в процессе их профессионально-личностного самоопределения: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора пед. наук : 13.00.01 / Татьяна Васильевна Костаева. – Саратов, 2006. – 21 с.
12. Нечипорук Н. Навчально-пізнавальні інтереси дітей / Н. Нечипорук. // Психолог. – 2002. - №37. – С. .4-5.
13. Роменская Л.П. Развитие познавательного интереса / Л.П. Роменская // Управління школою. – 2005. – Лютий (№4). – С. 18-19.
14. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
15. Скаткин М.Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении / М.Н. Скаткин. – М.: Упедгиз., 1965. – 183 с.
16. Харитин О. Розвиток пізнавальних інтересів учнів. Активізація розумової діяльності // Початкова освіта. – 2001. - №15. – С. 4.
17. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. / П.М. Щербань. – К.: Вища школа, 2002. – 215 с.